

KÖNYVISMERTETÉSEK — RECENSIONES

ROME FACE AUX BARBARES – 1000ANS POUR UN EMPIRE. Abbaye de Daoulas 19 juin–26 septembre 1993 (Paris), 1993, Centre Culturel – Abbaye de Daoulas, avec la collaboration de la Bibliothèque Nationale, 207 p. Illustré, bibliogr.: pp. 206–207.

E reprezentatív kivitelű könyv tulajdonképpen kiállítási katalógus, ezt egy olyan franciaországi kulturális centrum adta ki, melynek helyét a Magyarországon kapható térképeken meg sem találjuk. A szóbanforgó apátság Északnyugat-Franciaországban, Briec közelében van, ahol 1993 nyarán 12 ország, közel félszáz múzeuma és gyűjteménye legértékesebb és legérdekesebb darabjait mutatták be.

Újabban a „barbár-téma” több kiállítás, kongresszus, kolloquium, előadás stb. tárgya: kétségtelen divatba jött e gondolatkör megtárgyalása. Például Nürnbergben egy frankokkal foglalkozó kiállítást mutatnak be, 22. sept. 1994–26. febr. 1995-ig, melyet egyidejűleg kiadott, szintén igen szép kiállítású könyvben ismertetnek: Die ersten Franken in Franken. Das Reihengräberfeld von Westheim. (Verg. des Germanischen Nationalmuseums, 1994.) A Daoulas-i és a Nürnberg-i anyag bizonyos vonatkozásban érintkezik is egymással, mert mindkét kiállításon szerepel a Krefeld-Gellepi sírmező reprezentatív leleteinek egy része. Ezeknek kívül emlékeztetnek még a 20. April–24. April 1993-ban tartott Bonn-i (Németország) kolloquiumra. Témája: Barbareninvasion und ihre Auswirkungen auf das provinzialrömische Kunstschaffen. Itt a nemzetközi kutatók mellett mintegy 10 magyar régésszel együtt vettünk részt és tartottunk előadásokat.

A Daoulas-i kiállításon – természetesen – a francia múzeumok szerepelnek a legnagyobb számban (18-féle) a németek 9, a magyarok és britek 4-4 múzeummal. A svajci és olasz gyűjtemények 3-3, a többi 8 országból 1-1 múzeum anyaga látható. A kiállítás szervezését 15 tagú „Comité Scientifique” végezte, kik között magyar résztvevő: Melinda Kaba is van.

A könyv két, általánosságban tartott bevezetés után öt fejezetben tárgyalja a „barbárok” szerepét a rómaiak hódítása előtti időktől, Charlemagne uralkodásának értékeléséig, vagyis a címben szereplő 1000 év, szinte szó szerint értendő. A fejezeteket egységes szerkesztési elv alapján állították össze: először a téma rövid ismertetését a kérdés leghozzáértőbb kutatója foglalja össze, majd a könyv gerincét alkotó képanyag ismertetése következik, ez a kiállításon szereplő leleteket mutatja be. Mintegy 380 fotót közöl a könyv összesen, de ennél jóval több tárgyat láthatunk, mert sokszor egy fotón több darab is szerepel. Aránylag kevés térképet közölnek: 12 félet, mégis nagyban hozzájárulnak az egyes témák jobb meg-

értéséhez, mert mindegyik egyénileg szerkesztett. A képaláf-rások szintén egységes elv szerint készültek: minden fontos tudnivalót közölnek.

A 4. és 8. fejezet keretén belül két olyan article kapott helyet, melyet magyar kutatók írtak és a mai Magyarország területén előkerült leleteket mutatja be: Melinda Kaba és Gabriella Vörös tollából. Mindkét article aránylag egyformán mintegy 7 oldalon és számos képpel illusztrált, sőt mindkettő-nél egész oldalas planche-mellékletet is közölnek. Így a magyar anyagnak a szerkesztőségtől kapott közlési lehetőség előkelő helyet biztosított a többi országhoz képest. – A Kaba-article: „Le glacis romain de la Pleine Hongroise” címmel röviden összefoglalja Pannonia és a Duna–Tisza közötti terület. Barbarikum történetét, kiemelve a földrajzi adottságokat, népcsoportjainak kialakulását, a két terület lakosságának egymáshoz való kapcsolatait, külön hangsúlyozva a Duna két oldalán lévő emberek egymáshoz való viszonyát, különös tekintettel Aquincum szerepére ebben a folyamatban. A térkép-melléklet – a már többször közölt Mócsy András és Gabler Dénes által szerkesztett változat – plasztikusan mutatja az átmenő kereskedelmi és hadi utakat, a lelőhelyek külön vannak kiemelve, melyekre a két magyar cikk hivatkozik. (Sajnálatos, hogy néhány nevet és lelőhelyet hibásan hoz a térkép és a szövegben is előfordul ilyen, mindkét articleben. Részemről – természetesen – mindig a helyes írásmódot adom meg.) Az idézett leletek mind a Barbarikum anyagából valók, melyeket három múzeum őriz: Koszta József Múzeum Szentes, Móra Ferenc Múzeum Szeged, és a Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szolnok.

La zone tampon des Sarmates cím alatt a kiállított tárgyak felsorolása és képi bemutatása található: a nő viselet rekonstrukció mellett Csanytelek–Újhalastó tombe (IIIe Siècle) után különféle leletcsoportok bemutatása következik.

A másik magyar vonatkozású article-t Gabriella Vörös, directrice du Musée Koszta József (Szentes) írta. Először „Les Barbares dans la plain hongroise” cím alatt, a kiállítás képanyagának egy részét mutatja be. Ez után rövid történeti áttekintés következik, melyben utalás történik a népek vándorlásaira és arra, hogy a barbároknak meg kellett tanulni az idők folyamán, megbékélve élni a Római Birodalom szomszédságában. A sarmate village de Nagymágocs, Attila udvarának köréhez tartozott, de a helyi lakosság életmódja inkább a római hódítás előtti vaskorszak idejére emlékeztet. Gabriella Vörös article-jének címe: „Le village sarmate de Nagymágocs, une autre image des Barbares” a Pap-tanya területén folytatott ásások összefoglalása, melyet G. Vörös évek óta vezet.

A cikkhez kapcsolódó képanyag különböző lelőhelyről származó, változatos típusú és korú anyagot mutat be, két múzeum anyagából: Koszta József Múzeum Szentes és a Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságától, Szolnokból.

A két magyar vonatkozású article után a könyv többi fejezeteit számbavéve a Római Birodalom és annak közvetlen közelében élő különféle népcsoportok egymáshoz való viszonyának alakulását figyelhetjük meg és mindezekhez elsősorban összeállított leletanyagot vehetünk szemügyre. Tehát egyetérthetünk Jean-Paul Bihan-nal (commissaire Général de l'exposition): "...L'exposition...est plus...qu'une mostra. C'est véritablement une rencontre, une histoire d'homme, qui parcourt, de Sofie à Edimbourg, de Rome à Copenhague..."

A könyv tulajdonképpeni első fejezete "Les protagonistes" vezető article-jét szintén J. P. Bihan írta: "L'Europe barbare et le monde méditerranéen" címmel. Ezután térképpel és képekkel illusztrálva bemutatja: Les Dieux, Les Romains, Les Celtes, Les Barbares de l'Europe du Nord. Oleg Neverov (conservateur au Musée de l'Ermitage, St. Peterdbourg) írásának címe: Les Barbares du Nord de la Mer Noire et la rencontre avec les Romains. Girolamo Zampieri (conservateur au Musée de la Civilisation de Padoue) article-jének címe: Les Venetes, les sources littéraires et le problème de leur origines. Néhány jellemző képet is közöl munkájához.

A 2. fejezet: "Les premiers contacte" összefoglaló címmel több szempontból vizsgálja a kérdést. Bevezetőül Jean-Jacques Charpy (conservateur du Musée...Epernay, a Comité Scientifique tagja, több cikk szerzője a könyvben): L'Europe barbare et le monde méditerranéen" címmel írt és kiállítási anyaga érinti: Importations et influences italiennes, Rome contre les Celtes d'Italie, Rome et la représentation des Barbares, témaköröket. Leile Nista (conservateur au Musée National de Rome) fejt ki: "Les Barbares vus par les romains" címmel nézeteket. Bemutat Sépulture de Clémeny-ről is néhány képet. Jól használható térkép zárja a fejezetet.

A 3. fejezet: Les conquêtes összefoglaló címmel háromféle szempontból elemzik a szerzők e sokrétű témát: Barry Cunliffe (professeur à l'Université d'Oxford és egyben a Comité Scientifique tagja) több cikket is írt e könyvben, most: La Conquête de l'Empire d'Occident par les Romains" címmel. Az Expansion Romains részben plasztikus rekonstrukciókat látunk, utána bemutatják Alesiát. Jeannot Metzler (conservateur du Musée National d'Histoire du Luxembourg) article-je következik: L'Aristocratie celtique au temps de la conquête címmel. Ehhez az "Les élites barbares" képanyag csatlakozik. Les soldats du Rhin, valamint La Bretagne elfoglalása, térkép melléklettel. Újabb rövid ismertetés Leile Nistától: La Colonne Trajane et la conquête de la Dacie, néhány válogatott kép-melléklettel zárja a 3. fejezetet.

A 4. fejezet: Les zones frontalières, vezető article-jét szintén a már ismert Barry Cunliffe írta, térképmelléklettel. Utána Martin Hrtmann (Conservateur au Musée de Vindonissa) Camp Vindonissa szöveggel és helyszínrajzzal ismerteti a Campot, néhány jellemző lelettel együtt. La Vie près du Rhin képek után Melinda Kada már ismertetett article-je olvasható. Távolsági provinciát mutat aztán be Fraser Hunter (conservateur au Musée d'Edimbourg) Rome et les Barbares en Ecosse, térképpel együtt: Mur d'Hadrian. Leleteket ismerteti: La vie près de Vindolanda és Traprain Law, továbbá Les confins septentrionaux de la Bretagne.

Az 5. fejezet: Rimanisation et syncretisme culturel kérdéskörrel foglalkozik és egy szerző készítette az összefoglalást Christian Goudineau (professeur au Collège de France és a Comité Scientifique tagja). Az egyes fejezet-részek címe: La province romanisée; Diffusion du Pantheon Romain; Les Divinités Indigènes; Les productions artisanales provinciales, bő illusztrációkkal.

A 6. fejezet: La présence romaine hors de l'Empire, újra csak egy szerző tollából ismerteti e témát: Flemming Kaul (conservateur au Musée National du Danemark) írását: Les importations romaines autour de la Baltique, címmel Térkép és változatos Dépot-okat mutat a fotókon. Ezekon kívül: Au Nord du Danube et de la Pannonie cím alatt fontos leleteket.

Menaces et défense a 7. fejezet összefoglaló címe. A már ismert Barry Cunliffe írta a vezető article-t és térképet is közöl. Címük: Troubles et Déplacements chez les Barbares. Továbbá újra Flemming Kaul ír; a képanyag Les premières difficultés, melynek keretén belül változatos összeállításban közöl néhány hadijelvényt és császárportrét. A következő helyszín: Trèves ville impériale, ahová a szerző Heinz Cüppers elkalauzol (Directeur du Landesmuseum de Trèves, és a Comité Scientifique tagja). Utána a képanyag: La tentative de défense politique, melynek keretén belül számos építészeti emlék fotója látható. Renata Pirling (Directrice du Musée Burg Linn de Krefeld és a Comité Scientifique tagja) a frank emlékeket mutató Krefeld ásatója, article-jének címe: 3 Siècles de vie Commune, ahol a könyvismertetés elején említett, Nürnbergi frank-kiállítás kapcsán már utaltam e Krefeldi leletekre. A fejezet-rész utolsó írása Jean-Paul Charpy újabb munkája: Champagne au IVe siècle, melyben elsősorban Reims történetével foglalkozik.

A 8. fejezet a Barbárok egyre nagyobb szerepével foglalkozik: Le Triomphe Barbare címmel, és Patrick Perin (conservateur des Musées...Rouen, és a Comité Scientifique tagja) Les grandes Invasions címmel közli írását. A térképmelléklet jól érzékelteti a „Barbárok” vándorlásait. A következőkben a frankok régészeti leleteit mutatja be Jean Bienaime: Le trésor de Pouan cím alatt. Utána Françoise Vallet (conservateur au Musée... St. Germain-en-Laye és a Comité Scientifique tagja) La Nécropole mérovingienne de Chaouilly-t mutatja be. – Michael Kazanski (C.N.R.S., Paris és a Comité Scientifique tagja) írása: La Sud de l'Europe Orientale à la fin de l'Antiquité et au Début du Moyen Age, már a következő korszakra utal. Képanyaga Les poussées Orientales cím alatt dekoratív leleteket hoz. A sorban a magyar vonatkozású cikk, Gabriella Vörös-től következik, melynek ismertetése már megtörtént. Utána képismertetések következnek: Les Barbares sur le cours supérieur du Danube, majd: de l'époque Hunnique, végül germán sírokat látunk. Befejezésül Jacques Lapart: La villa de Saviac részletes ismertetését adja, analógiái Nürnbergben is láthatók.

Az utolsó, vagyis 9. fejezet témája: Vers le Saint Empire Romain Germanique, már az új államok és népek történetével foglalkozik: mint a Lombardok (Françoise Vallet), a Carolingekkel (Patrick Perin) térkép-melléklettel, mely kiegészül és már Nagy Károly korára utal. Lucien Musset (professeur...de Caen) írta az utolsó article-t: Le monden antique en France des grandes migrations de peuples, mely már az új középkorra mutat rá.

A könyv gyakorlatilag e cikkekkal befejeződik, csupán néhány, inkább technikai vonatkozású összefoglalásokat közölnek, mint pl. Remerciments, melynek során megemlítenek néhány különböző szerkesztési segítséget nyújtó munkatársat. Mert e munkák akármilyen nagyobb, ill. közismertebb „kulturális Centrumban” is kiválóan megállták volna helyüket.

Miután a cikkek egyáltalán nem közölnek irodalmi adatokat (jegyzetek nélkül készültek), ezért külön két oldalas Bibliográfiát állítottak össze. Ez főleg az utolsó évtizedekben megjelent munkák, szinte teljes jegyzékét adja. Számunkra e jegyzék nagyon jól használható, mert több nálunk kevésbé is-

mert műről szerezhetünk tudomást. Viszont meg kell jegyez-
nem, hogy a bibliográfia összeállítója nem ismerte a fenti idő-
közben Magyarországon megjelent műveket, mert csupán
két darabról tesz említést: Zs. Visy, *Der Pannonische Limes*
in Ungarn (1988) c. könyvéről és Vörös Gabriella cikkéről (A

késő-szarmata, hunkori telep, Nagymágocs-Pap Tanya. Mú-
zeumi Kiállítások Csongrád megyében, 1984 (pp. 18–22.).

† *Sellye Ibolya*